Slavistična revija (https://srl.si) je ponujena pod licenco
Creative Commons, priznanje avtorstva 4.0 international.
URL https://srl.si/sql_pdf/SRL_2002_3_7.pdf | DOST. 29/01/26 11.25

POMANJKLJIVA SPOROČILNOST NOVEGA SLOVENSKEGA PRAVOPISA Z VIDIKA AKTUALNIH POMENSKOSKLADENJSKIH ZMOŽNOSTI SLOVENŠČINE

Zavedam se, da v normativnem priročniku kot je Slovenski pravopis (I Pravila, II Slovar, 2001 Založba ZRC, ZRC SAZU) s prednostno pravopisno-pravorečno vlogo obravnava pomenskoskladenjskih problemov ne more biti v ospredju, zelo jasno in povedno pa bi na skladenjske posebnosti opozarjalo ustrezno, tudi z normativnega vidika, izbrano ponazarjalno gradivo. Vendar ima neupoštevanje žive in aktualne jezikovne rabe za posledico pomanjkanje jezikovno živih in aktualnih zgledov in s tem tudi neupoštevanje novih glagolov oz. novih pomenov v okviru glagolskih leksemov. Z vidika skladenjske aktualizacije se omejujem na glagole kot pomensko- in strukturnoskladenjske organizatorje povedi. Opozarjam, v kolikšni meri je pri starih (že v SSKJ vključenih) glagolih sploh upoštevana sprememba vezave kot odraz oz. izraz spremenjene (zožene ali razširjene) pomenskosti glagolov, vezava na novo sprejetih glagolov pa je pregledana predvsem z vidika dejanskega jezikovnega stanja in živosti rabe.[1]

1 Na predstavitvah slovarja novega Slovenskega pravopisa (SSP) in tudi sicer je bilo izpostavljeno, da je v slovar vključena tudi vezljivost.[2] Vezljivost bi sicer bila dobro pomensko- in strukturnoskladenjsko merilo zlasti za ureditev relevantnega (jezikovno živega in aktualnega gradiva) ponazarjalnega gradiva v geselskem članku, ki bi se leksikografsko in leksikološko izražalo tudi s pravilno, tj. skladenjskopomensko utemeljeno hierarhično razvrstitvijo iztočnic, podiztočnic in malih podiztočnic v geselskem sestavku in z ustreznim oz. dovolj povednim označevanjem besedja. Žal pa v slovarju novega Slovenskega pravopisa (SSP) pomanjkanje jezikovno živega in aktualnega ponazarjalnega gradiva onemogoča vezavno aktualizacijo starih (v SSKJ-ju že ustaljenih) glagolov in popoln prikaz vezave na novo sprejetih glagolov. SSP je tako v primerjavi s SSKJ-jem zaradi še dodatnih neizbirnih pomenskoskladenjskih krnitev vezljivostno nazadovanje.

1.1 Vključevanje oz. upoštevanje tudi vezljivosti zahteva premišljen izbor glagolov s pomensko-skladenjskega vidika, tj. upoštevanje vseh relevantnih pomenskovezljivostnih skupin glagolov. O tovrstni pomenskohierarhični sistematičnosti v SSP-ju ne moremo govoriti.

1.1.1 Pregled glagolskega besedja kaže, da kakšnih izbirnih meril za vključevanje oz. izločanje glagolov ni bilo. Navsezadnje bi poleg tvorjenk tipa *agromelioracija*, *akontacija*, *biovrtnarjenje*, *perfekcija*, *praizvedba*, *regionalizacija*, *samocenzura*, *samonadzorstvo*, *samoohranitev* ipd. pričakovali tudi upoštevanje ustreznih istokorenskih glagolov, ki so vedno bolj rabljeni. V SSP-ju ni glagolov, ki bi jih zaradi vse pogostejše rabe moral ovrednotiti, npr. *akontirati*, *agromeliorirati*, *ampulirati*, *arestovati*, *arkadirati*, *barabiti*, *binkoštovati*, *bioakumulirati*, *biovrtnariti*, *bluziti*, *bodibildati*, *bordati*, *breznariti*, *certificirati*, *defragmentirati*, *demotivirati*, *denariti*, *deprivilegirati*, *diagonalizirati*, *diskati*, *doformulirati*, *dopisnikovati*, *dopustnikovati*, *dosuševati*, *džezirati*, *ekologizirati*, *eksekutirati*, *eksorcirati*, *evangelizirati*, *feminizirati*, *fikcionalizirati*, *filetirati*, *filmizirati*,

[1] Upoštevani so glagoli iz mojega zvrstno uravnoteženega gradiva, izpisanega v zadnjem desetletju iz različnih zvrstnih besedil. Gradivo je bilo osnova za izdelavo geslovnika vezljivostnega slovarja slovenskih glagolov.

[2] Na upoštevanje predvsem glagolske vezljivosti v SSP-ju 2001 je bilo eksplicitno opozorjeno v lingvističnem krožku 8. aprila 2002 na predavanju P. Weissa Križ kraž po SP 2001, še prej pa 18. februarja 2002 v lingvističnem krožku na mojem predavanju Vezljivostna tipologija slovenskih glagolov.

Slavistična revija (https://srl.si) je ponujena pod licenco
Creative Commons, priznanje avtorstva 4.0 international.
URL https://srl.si/sql_pdf/SRL_2002_3_7.pdf | DOST. 29/01/26 11.25

fotomontirati, *fotosintetizirati*, *fračariti*, *fritirati*, *implementirati*, *inicirati*, *intarzirati*, *internetizirati*, *izpitovati*, *jucniti*, *klovnariti*, *kriminalizirati*, *kronometrirati*, *kulirati se*, *lektorovati*, *lifrati*, *literariti* (nasproti: *literarizirati*), *maksimalizirati*, *marjašati*, *marketirati*, *martinčkati se*, *mejičiti*, *mejkapirati se*, *mikrokapsulirati*, *mikronizirati*, *miniaturizirati*, *napizditi*, *napopati na*, *nasnemavati*, *našibati se*, *našlatati*, *našponati se*, *novinariti*, *odjebati*, *odmegliti* (srbhrvatizem, prim. *osporavati*), *odštopati*, *oposamezniti*, *orabutati*, *osrediščiti se*, *ošteklati*, *ovaljati*, *pamfletirati*, *papagajčiti se*, *pastirovati*, *perfekcionizirati/perfekcionirati*, *personalizirati*, *piknikirati*, *piknikovati*, *piratizirati*, *polastniniti*, *poračunaliti*, *praizvesti*, *pravljičiti*, *predalčkati*, *predefinirati*, *prednastaviti*, *prefarati*, *prelastniniti*, *premiksati*, *prenamestiti*, *preparkirati*, *pretrenirati se*, *prežarčiti*, *prizemljiti*, *preusposabljati*, *prišvasati*, *računalnikovati*, *razhroščiti*, *razpizditi se*, *razsloveniti*, *refevdalizirati*, *regionalizirati*, *reinvestirati*, *rekontaminirati*, *repopularizirati*, *samoaktualizirati*, *samocenzurirati*, *samoevalvirati*, *samointerpretirati se*, *samonadzorovati se*, *samoohraniti/samoohranjati*, *samoosmisliti*, *samopromovirati se*, *samotestirati*, *sfinancirati*, *skapitalizirati*, *skenslati*, *skondenzirati*, *skulirati se*, *sobesedovati*, *splakatirati*, *svaštariti*, *ščevljati*, *švasati*, *terminizirati*, *termopakirati*, *tračariti*, *transnacionalizirati*, *tumbati*, *uimeniti*, *uplemenititi*, *uprostorjevati*, *ustavčiti*, *utežiti*, *vinariti*, *vprogramirati*, *vrtičkati*, *zaasfaltirati*, *zadebatirati se*, *zahoditi se*, *zaimeniti (poizaimeniti)*, *zamoralizirati*, *zamuzicirati*, *zaštekati*, *zdogovoriti*, *zgodbariti*, *zintegrirati*, *zintrigirati*, *zjesti se*, *zmasakrirati*, *zminimizirati*, *zretuširati*, *zoomirati*, *zvremeniti se*.

Nekateri izmed zgornjih glagolov, npr. *odmegliti*, *osporavati*, *pravljičiti*, *zvremeniti se*, so že v SSKJ-ju.

Na nesistematično izbiranje besedja in na neupoštevanje žive uporabnosti opozarja vprašljivo vključevanje besed kot *četovati*, *vojevati se* ('bojevati se', star(insko) v SSP-ju), *glavariti* ('poveljevati', star(insko) v SSP-ju), *hiševati* ('gospodariti', star(insko) v SSP-ju), neslovensko *guzniti* ('umreti', nizk(o) v SSP-ju), *grizljiv /pes/* (redk(o) v SSP-ju) ipd. Nesorazmerja oz. nesistematično izbiranje besedja prinese to: *zaimeniti/pozaimeniti* npr. ni v SSP-ju, so pa *upovedovati*, *ubesediti/ubesedovati*, *utvariniti* ipd.

1.1.2 Neažurirano ponazarjalno gradivo v SSP-ju ne more ponuditi novih (skladenjskih) pomenov z ustrezno socialnozvrstno, funkcijskozvrstno ali čustvenostno oznako, s tem tudi ne novih strukturnoskladenjskih možnosti in posledično tudi ne nove vezavnosti:

– Ni izkazan določen pomen, ki bi bil posledično izražen tudi z novo vezavo in tako razširil vezavne možnosti določenega glagola: *blefirati veselje* 'igrati', *kuhati s kisom* v pomenu 'pripravljati kaj s čim'. Niso upoštevane tudi že stare uveljavljene vezave v žargonski rabi kot *cvikati karte* (v potniškem prometu) in *cvikati nasprotnika z nogami* (v športu); pri *amputirati* ni upoštevana stara vezava *amputirati Slovenijo* (pred 2. sv. vojno) v pomenu 'odrezati Slovenijo' kot tudi ne današnje aktualne zveze, npr. *amputirati policijski sindikat* 'ne upoštevati'. Podobno še *sesuti se* pren. 'onemoči' ipd., in iz računalništva, npr. *igrati (se) na računalnik* v pomenu 'obvladovati napravo', *skenirati dokumente / poskenirati fotografijo* 's spreminjanjem grafične oblike v električne signale ustvarjati digitalno predlogo', *surfati po/v mreži* 'iskati in pregledovati podatke', *razmrežiti računalniško upravljanje* 'vzpostaviti mrežo računalniških povezav' ipd.

– Ravno v računalništvu je veliko pogosto uporabljanih, in zato ustaljenih, glagolov v novih zvezah pridobilo nov pomen: *dostopati do strežnika*, *izrezati s tipko označeni blok*, *odpreti novo datoteko*, *odpreti okno z vsebino diskete* v pomenu 'aktivirati', *e-poslovati*, *piratizirati programe*, *preimenovati datoteke*, *podpirati prenos podatkov z dvema izvedbama*, *pognati programska okna*, *pošiljati podatke po računalniških omrežjih*, *povoziti datoteko*, *prelistati s tipko ali miško celotno datoteko*, *prednastaviti digitalni izenačevalnik*, *prenamestiti programsko opremo*, *pretočiti v računalnik*, *prigraditi CD-pogon*, *priklicati besedila na zaslon*, *priti iz ene datoteke v drugo*, *servisirati izstope na sisteme*, *seliti se na strežnik*, *shraniti v pomnilnik* v pomenu 'zakodirati', *startati računalnik*, *vprogramirati makroukaze*, *vstopiti v nov program*, *zapeči na CD-disk*, *zapustiti zaslon*, *zmrzniti okna '95*.

Slavistična revija (https://srl.si) je ponujena pod licenco
Creative Commons, priznanje avtorstva 4.0 international.
URL https://srl.si/sql_pdf/SRL_2002_3_7.pdf | DOST. 29/01/26 11.25

1.1.3 Nekatere glagole SSP na novo uvaja (jih ni v SSKJ-ju), npr. *digitalizirati podatke*, *informatizirati družbo*, *preplastiti cestišče*; *srfati* (*deskati* v SSKJ-ju); *dokapitalizirati podjetje*, *dokvalificirati delavce*, *islamizirati prebivalstvo*, *globalizirati kapitalski trg*, *lastniniti podjetja*, *olastniniti podjetje*, *razlastniti lastnike*, *snifati kokain* ipd., ne izražajo celotnega aktualnega pomenja in posledično tudi ne celotne vezljivosti oz. vezavnosti, npr.:

– pri *digitalizirati* je v SSP-ju z *digitalizirati podatke* upoštevan samo pomen 'pretvarjati v digitalni signal', ne pa pomen 'opremiti z digitalnim omrežjem' v *Podjetja se morajo digitalizirati z usklajenimi omrežnimi dejavnostmi za izmenjavo znanja in pripravljenosti na e-poslovanje*;
– pri *informatizirati* je v SSP-ju z *informatizirati družbo* upoštevan samo pomen 'uvajati informatiko', ne pa pomen 'upravljati in obravnavati z računalniki' v *Informatizirajo le posamezne procese in ne celotnega procesa*;
– pri *surfati* je v SSP-ju s *surfati na visokih valovih* upoštevan športno 'argonski pomen 'jadrati na deski, surfu', ne pa računalniški pomen 'iskati in pregledovati podatke' v *surfati po/v mreži*.

1.1.4 Nerelevantno in včasih nenavadno tvorjenje tipa *izpsovati*, *ponemariti (se)*, *ponečejati* (nasproti navadnejšemu *onečejati*), *poneumnjevati* (nasproti navadnejšemu *poneumljati*), podobne nepotrebne modifikacijske izpeljanke so tipa *vpoklicevati* (nasproti pomenskorazločevalno bolj upravičenim dvojicam tipa *vpeljati – vpeljevati*) *operutiti se*, *oporočiti* v pomenu 'zapustiti z oporoko', in zelo opazni nizi izmedmetnih glagolov *frfetati* : *frfljati* : *frfolevati* : *frfotati* : *frfrati* nadomeščajo oz. popolnjujejo pomanjkanje novih pogosto rabljenih glagolov. Pri razmerjih *hihitati se* : *hihotati se* : *hihikati se* ni pomenske hierarhije v smislu (tudi) normativne /ne/priporočljivosti. Vprašljivo je tudi širjenje (v primerjavi s SSKJ-jem) pomenskih skupin izmedmetnih glagolov, tako da se razmerju *hrecati* : *krehati* doda še *hrekati* ipd. Nerelevantno je navajanje tudi glagolov *hmkati* : *hmkniti*, pa tvorjenk tipa *ahniti*, npr. v *ahniti od začudenja*, *brbunkati* v *Voda brbunka* namesto običajnejšega *Voda brbota*. Po aktualnostnem merilu bi moral biti prej sprejet *dopisnikovati* kot npr. *apnariti*, *češpljariti* ipd.

1.1.5 Po drugi strani pa ni izkazana povečana uporaba predponskih glagolov s predponami oz. predponskimi obrazili *do- po-*, *pre-*, *za-*, *raz-*, *z-/s-*, *o-* in *v-/u-* (to dokazujejo izpisi iz zadnjih deset let). Manjkajo pogosteje rabljene tvorjenke, seveda z ustrezno socialno- ali funkcijsko zvrstno oznako, kot *doformulirati vse*, *polastniniti posest*, *predefinirati ukaze*, *prefarati podružnico*, *preorganizirati svet*, *preparkirati avto*, *preusposabljati ljudi*, *zaasfaltirati cestni odsek*, *zamoralizirati problematiko*, *razhroščiti operacijski sistem*, *zdogovoriti intervju*, *sfinancirati centre*, *skapitalizirati/dokapitalizirati družbo*, *oposamezniti koga*, *vprogramirati makroukaze*.

1.2 Z vidika primarne pravopisno-pravorečne vloge bi morala biti čimbolj jasna sporočilnost predvsem normativnih oznak. Po označenih zgledih v SSP-ju lahko razberem, da je oznaka prepovedano vezana predvsem na leksem/besedo (*bolovati*, *buniti se*, *cenkati se*, *natveziti*, *osporavati*, *ovesti se*, *sporejati*, *zaprepastiti* ipd.), oznaka nepravilno zlasti na oblikoslovno-skladenjsko rabo (sem bi spadale v SSP-ju sicer prepovedane zveze: *biti v stanju*, *izgubljati na*, *iznašati poglede*, *izpasti dobro*, *nagibati k/h čemu* ipd.) in oznaka odsvetovano na oboje našteto (*nahajati* (priporočljivejše: *imeti, najti*), *dvomiti v* (priporočljivejše: *dvomiti o*) ipd.), vendar to ni dovolj eksplicitno navedeno – to uporabnik izve šele na straneh 130–131 uvodnih Pravil.

Pri posameznih glagolskih pomenih se pokaže nepovednost oznake poud(arjalno), npr. *fračkati* ('zapravljati', poud(arjalno)) : *frčkati* ('zapravljati', slabš(alno)), *frapirati* ('presenetiti', poud(arjalno)), ki nadomešča SSKJ-jevski oznaki ekspr(esivno) in pren(eseno), ki jezikoslovno neizobraženega naslovnika bolj neposredno in jasno opozarjata na čustvenostno rabo oz. na drugotno/preneseno in zato manj navadno uporabo določene besede.

Slavistična revija (https://srl.si) je ponujena pod licenco
Creative Commons, priznanje avtorstva 4.0 international.
URL https://srl.si/sql_pdf/SRL_2002_3_7.pdf | DOST. 29/01/26 11.25

1.2.1 T. i. splošna pomenska uvrstitev kot neke vrste označevalniško pojasnilo, zamejeno s pokončnicami in opredeljeno kot »splošni ali približni pomen manj znanih besed ali njihove rabe«, ne ločuje med razlagami glagolovega pomenja a) ki upravičeno pomenskorazločevalno vključujejo tudi udeleženska sestavino, npr. *kadrovati* 'pridobivati, usposabljati koga za delo', *kolportirati* 'prodajati na terenu' in razlagami b) ki neupravičeno vključujejo tudi udeleženska sestavino, npr. pri *ovekovečiti* bi bilo prav 'napraviti trajno, neminljivo', brez izpisovanja udeleženca *ga/jo* ipd. Tovrstno ločevanje bi se moralo upoštevati tudi znotraj pomenja istega glagola, npr. *osušiti koga* 'povzročiti, da kdo porabi veliko denarja' : *osušiti se* 'porabiti veliko denarja', *osvajati* 'pridobivati' : *osvajati koga* 'pridobivati ljubezen koga'.

1.2.2 Pri določenih širokopomenskih (primitivnih in temeljnih) glagolih se odkrije pomanjkanje dovolj povednih/sporočilnih oznak za oslabljeno/pomožniško in preneseno rabo. Polnopomenska in pomožniška raba je označena npr. pri *biti* in *postajati*, vendar v legendi slovarskih krajšav in oznak ni upoštevana. Razmerje med polnopomensko in pomožniško/slovnično rabo bi moralo biti jasno nakazano pri širokopomenskih glagolih tipa *iznašati* – moralo bi biti označeno, da se prepovedana uporaba navezuje na oslabljeni oz. na pomožniški/vezni pomen tega glagola, npr. *iznašati poglede/predloge/pritožbe* ipd. V tem primeru bi bilo bolje, če bi geselski sestavek v SSP-ju vključno s prepisanimi zgledi iz SSKJ-ja upošteval še pomensko delitev, ki je v tem primeru sovpada z normirano rabo.

1.2.3 Pri besednovrstnih oznakah ni sistematičnih rešitev za povedkovnik oz. za prvotno povedkovno rabo, saj povedkovniki niso nič drugega kot pomenske determinante povedkov. Tako v primerih, kot je *fejst*, ni izkazana tudi povedkovna raba, tudi *flegma* v povedkovni rabi ni upoštevan; pri *portabel* ni izkazana še najnavadnejša povedkova raba, in tudi pri *nobel* ne. (Pri *flegma* in *nobel* je v SSKJ-ju označena povedkova raba.) Prava škoda je, da ni povedkova raba označena pri besedah, ki izražajo predvsem lastnosti in dejavnosti in se zato praviloma uporabljajo v povedku, npr. *ihta* v *Ta človek je prava ihta*, podobno še *trma*; z izgubo spola posebno pri zmerljivkah tipa *baraba*, *pizda*, *mona*, *kurba* ipd.

1.2.4 Nepotrebna zastranitev v primerjavi s SSKJ-jem je oznaka (dvovid)ski namesto natančnejše SSKJ-jevske oznake, ki daje prednost dovršni ali nedovršni rabi. Ta nezmožnost izpostavitve pogostnosti dovršne ali nedovršne rabe zopet pokaže na neažurirano gradivo, npr. dvovidskost *alfabetirati* (v SSKJ nedov. in dov.) bi se natančneje razčistila tudi z navajanjem žive vidske različice *zalfabetirati*. S SSKJ-jevskima oznakama glagolov na *-irati* se lažnje odkriva čistovidskost (npr. *materializirati* : *zmaterializirati*, *mobilizirati* : *zmobilizirati*) ali samo t. i. vidska nasprotja s skladenjskopomenskimi odmiki določenih glagolskih tvorjenk, npr. *karakterizirati (kaj – koga/kaj)* : *okarakterizirati pogoje* (ukinjena je prevladujoča trajna značilnost), *bombardirati prijatelja z vprašanji* : *zbombardirati letališče* (ukinjen je preneseni pomen v smislu 'obleganja') ipd. Vidskost bi se v SSP-ju razčiščevala tudi z upoštevanjem vidskih parov *maskirati* : *zamaskirati*, *minirati* : *zaminirati* : *zminirati*, *modernizirati* : *zmodernizirati*, *alarmirati* : *zalarmirati*, *materializirati* : *zmaterializirati*, *mobilizirati* : *zmobilizirati* ipd.

1.3 Zapostavljanje ali celo zanemarjanje pomenskoskladenjskega vidika onemogoča celovitejši problemski vpogled v vezljivost in s tem posledično onemogoča tudi normativno izpostavitev vezavnostnih posebnosti v geselskih sestavkih:

– Ni upoštevan vsebinski udeleženec: *teči maraton*, *skočiti raznožko/skrčko*, *voziti reli/formulo ena/slalom*, *pilotirati motornega zmaja*, medtem ko *plavati žabo/metuljčka* je v SSP-ju.
– Nepopolno prepisovanje zgledov pri določenih tipih glagolov krni pomensko(razločevalno) odločilno levo vezljivost in je zato v primerjavi s SSKJ-jem nazadovanje, npr. *amerikanizirati* (*amerikanizirati Slovence/umetnost/evropska mesta*) : *amerikanizirati se* (*Priseljenci so se*

Slavistična revija (https://srl.si) je ponujena pod licenco
Creative Commons, priznanje avtorstva 4.0 international.
URL https://srl.si/sql_pdf/SRL_2002_3_7.pdf | DOST. 29/01/26 11.25

amerikanizirali), *amortizirati* (*Podjetnik* (Vd) je *amortiziral proizvodna sredstva/stroje*) : *amortizirati se* (*Stroj* (Sd) *se bo amortiziral v desetih letih*). Z ustrezno oznako, npr. (pren)eseno, bi morala biti npr. tudi pri *utiriti (se)* izkazana vezava človeškega udeleženca po nezaznamovani analogiji z *usmeriti (se)*.

– V zvezi z dokazano težnjo po širitvi tožilniške vezave ni predstavljena možnost rabe brez ***se***-ja: *abstinirati volitve/glasovanje*, *solidarizirati boj koroških Slovencev*, medtem ko je pri *specializirati (se)* upoštevana možnost *specializirati kirurgijo*; v SSP-ju je na prvem mestu *alienirati se* in v primerjavi s SSKJ-jem (nedov. in dov., knjiž. v SSKJ-ju brez *se*) brez zgledov, kar ni v skladu z današnjo rabo, npr. *alienirati delo komu* v pomenu 'odtujevati delo komu'. Z normativnega vidika bi morala biti označena tudi v publicistiki razširjena posebnost zaktualiziranega (tudi pisnega) uporabljanja prevzetih zvez *Dogajalo/Zgodilo se je ljudstvo*, *Dogajal/Zgodil se je narod*, *Dogajala/Zgodila se je zgodovina* v pomenih 'udejanjati/udejaniti se, uresničevati/uresničiti se'.
– Ni upoštevana zelo živa brezpredložna raba: *diplomirati/magistrirati/doktorirati zgodovino*, *misijonariti vero in vrednote*, *špijonirati koga*. Ni opozorjeno – vsaj ne vedno – na možnost dvojnične vezave, npr. z *na* in *za* pri glagolih, ki v svoji pomenskosestavinskosti že vključujejo 'namenskost' ali 'ciljnost', npr. *pritiskati* (*na*) *gumb*, *prositi* (*za*) *pomoč*, *zaigrati (na) kaj*, v nasprotju z *igrati (na)*, kjer pa je dvojnična vezava upoštevana.

1.3.1 Nesistematično upoštevanje in izkoriščanje v SSP-ju uveljavljenega sistema iztočnic in podiztočnic se še posebno jasno izraža pri predstavljanju vezljivosti oz. vezavnosti prostomorfemskih glagolov – v SSP-ju ni izkazana vezljivostna hierarhija v smislu obvezne ali neobvezne vezavnosti, tj. SSP eksplicitno ne ločuje med prostim morfemom kot sestavino novega leksemskega pomena (npr. krepki izpis prostomorfemskega glagola kot podiztočnice: *poprijeti za delo*, *hoditi brez srajce*, *upati se/si*, *prizadevati si*, *odnesti jo*, *lomiti ga* ipd.) in med prostim morfemom kot (samo) vezavnim morfemom (zadoščal bi krepki izpis prostega morfema v tisku male podiztočnice: *bivati na deželi*, *govoriti o čem*, *poprijeti za veslo* ipd.), s krepkim tiskom male podiztočnice bi bil izpisan tudi udeleženski *se* pri glagolih tipa *zabavati se*. Ni tudi jasno, zakaj niso glagoli kot *prizadevati si* in *nahajati se* samostojne iztočnice. Iz tega sledi, da bi npr. *sklicevati se* in *sklicevati se na* morala biti izpisana kot podiztočnici, *potegovati se* kot podiztočnica, *potegovati se za* pa kot mala podiztočnica, *spuščati se v* kot podiztočnica in *spuščati se* kot mala podiztočnica.

Tudi **izrazno** bi dobili dovolj povedno rešitev različne stopnje skladenjskopomenske obveznosti predložne vezave, če bi npr. pri prostomorfemskem *dregati* v primeru leksikaliziranega predložnega morfema novonastalo slovarsko enoto izpisali kot podiztočnico; pri neleksikalizirani rabi predložnega morfema, ko gre za različne skladenjskopomenske odtenke izvornega pomena/pomenja glagola, pa je ponovljeni izpis geselske besede (čeprav v tisku male podiztočnice) odvečen, npr. *Veje so ga dregale v obraz* (SSP: **dregati** koga **v** kaj > predlagano: ~ koga **v** kaj (neobvezna predložna vezava) ipd.

1.3.1.1 Nesistematično upoštevanje in predstavljanje vezljivosti oz. podrta vezljivostna hierarhija in nazadovanje v primerjavi s SSKJ-jem se kaže v neločevanju med primeri *agitirati* ('pridobivati koga') v *agitirati za koga/kaj* nasproti *agitirati pri/na volitvah*, *agitirati med delavci*. Pri *barantati* je nasproti SSKJ-ju tudi zastranitev – izpostavljena bi morala biti leksikalizirana zveza *barantati z/s kom/čim* in šele nato neleksikalizirane zveze tipa *barantati za* in na koncu še nevezljive/družljive zveze *barantati pri*. Pri predponskem glagolu je neleksikalizirana predložna zveza *zabarantati za* vezljivostno vnaprej določena, dvojica *barantati* in *zabarantati* pa je posebna tudi z vidika leve vezljivosti – *barantati* s človeškim orodnikom nasproti *zabarantati* z možnostjo prostomorfemskega *se*-ja s povratno vrednostjo. Podoben primer je glagol *sodelovati* z najnavadnejšim vezljivostnim predložnim morfemom *z/s* in še z drugimi vezljivostnimi predložnimi morfemi *na/v/pri*, kjer je SSP-jevska rešitev v primerjavi s SSKJ-jem zastranitev. Pri *izreči* in

Slavistična revija (https://srl.si) je ponujena pod licenco
Creative Commons, priznanje avtorstva 4.0 international.
URL https://srl.si/sql_pdf/SRL_2002_3_7.pdf | DOST. 29/01/26 11.25

izreči se imamo opravka samo z neleksikaliziranimi predložnimi morfemi (*izreči o*, *izreči se o, izreči se za/proti*), enako pri *izviti iz* in *izviti se iz*, *koncentrirati na* in *koncentrirati se na*, *eksperimentirati z/s*, *žogati se z/s*, nasproti npr. *navijati za*, kjer so leksikalizirani predložni morfemi. Pri preneseni rabi glagola *otresati* bi moral biti v SSP-ju izpostavljen normativni vidik razmerja med nepredložno, npr. *otresati jezik*, in predložno rabo, npr. *otresati z jezikom*.

1.3.1.1.1 V okviru leksikaliziranega predložnega morfema SSP a) ob prvotno neprehodnih glagolih upošteva leksikaliziranost pri *priti do*, *spuščati se v*, ne pa pri *dozoreti za*, *viseti med/nad/* (*viseti na* pa upošteva), ipd.; b) pri primitivih je leksikaliziranost upoštevana pri *biti ob* 'izgubiti'; upravičena je prepoved rabe *delati na (tem)* namesto *delati za to* v pomenu 'zavzemati se za kaj', bolj vprašljiva pa je prepoved rabe *delati na (čem)* namesto *delati pri (čem)* v pomenu 'preučevati, sestavljati kaj' ipd.; c) leksikaliziranost prostomorfemskih glagolov premikanja ni v prenesenem posplošenem pomenu faznosti/omejevanja dejanja/lastnosti/stanja izkazana npr. pri *prehajati v*, *prehajati k*, pri glagolih s morfemom ***se***, kjer predložni morfem uvaja vezljivost, npr. *posloviti se od*, bi SSP moral imeti tudi posplošeni pomen 'nehati uporabljati, uživati'. Predložnomorfemskost lahko s pomenskim posploševanjem izraža samo intenzivnost stanja, vendar SSP ne ločuje med ***umirati*** *od* lakote in ***umirati od*** radovednosti (izraža samo splošni pomen intenzivnosti dejanja), med ***umirati*** *za* rakom in ***umirati za*** ljubeznijo v pomenu 'hrepeneti po'. S ponazarjalnim gradivom tudi ni opozorjeno, da novonastali pomen predložnomorfemskega glagola zahteva povsem druge udeležence v udeleženskih vlogah, npr. *Luč bije v oči* 'slepi', *Trušč bije v ušesa* 'gluši'; *Ozrl se je v preteklost* 'pregledal', *Ozrl se je po zgodovini* 'upošteval', *Njegovo dramo so izkopali iz pozabe* 'ponovno uprizorili'.

1.3.1.1.2 Pri glagolih usmerjenega obvladovanja/premeščanja SSP ni upošteval običajno neleksikalizirano predložnomorfemsko rabo kot *iztegniti iz*, *osnovati na*, pri drugih pa jo je izpostavil tudi s krepkim izpisom geselskega glagola v mali podiztočnici, npr. *nadaljevati z/s*, *skrčiti na*, *predramiti iz*, *koketirati z/s* (ž$^{+}$), *operirati z/s* (ž$^{-}$). Povsod enako bi moral biti obravnavan stalni (stilno nezaznamovani) prosti morfem glagolov tipa *temeljiti na*. Tako kot *temeljiti na* bi bil prostomorfemski *mejiti na/z/s* lahko izpisan v mali podiztočnici, npr. *mejiti na gorenjščino, mejiti z dvorano / s sosedom*, kjer je s predložnim morfemom eksplicitno izražena prostorska pomenska sestavina, leksikalizirana predložnomorfemska zveza v pomenu 'biti podobno', npr. *pisanje meji na reportažo/na blaznost*, pa bi morala biti izpisana v podiztočnici. Pravilno pa je hierarhija podiztočnic in malih podiztočnic upoštevana pri obravnavi glagolov s prostomorfemskim *se*: *ukvarjati se z/s*, *ponašati se z/s, potegovati se za*, *prizadevati si za* ipd.

1.3.1.1.3 V okviru frazemskosti bi krepko izpisani glagoli z zaimkovnim prostim morfemom v podiztočnici v primerih besednozveznih frazemov, npr. *nažreti se ga*, lahko imeli v pokončnicah izpisan samo udeleženski pomen, npr. 'vina', podobno bi moralo biti rešeno še pri *odnesti jo* 'glavo', *imeti ga* 'alkohol' (*ga* ob *imeti* v SSP-ju ni izražen, tu bi bila aktulna tudi *jo* 'žensko'), tako še *napeti jih* (očitke), nasproti besednemu frazemu, ki smiselno zahteva razlago dejanja, npr. za 'premikanje' *udariti jo* 'iti, oditi', *ucvreti jo* 'hitro oditi, steči', *mahniti jo* 'iti, oditi', *pihniti jo* 'iti, oditi'; za 'ravnanje' npr. *lomiti ga* 'počenjati neumnosti, veseljačiti', *pihniti ga* 'biti zabaven, domiseln'.

1.3.1.1.4 Problem izpostavljanja vezavnih predložnih morfemov se širi tudi na pridevnike, ki jih moram vsaj primerjalno omeniti, npr. *lakomen na*, *nasršen na*, *neumen za*, *zlomljen od* (predložni morfem ni krepko označen), *zmešan od/z/s* (ni primera v SSP-ju); ni ločevanja med *nasilen do*, *obziren z/s* (neleksikalizirano) nasproti *neumen na* / *neumen od*, *nor na* / *nor od*, *našpičen proti* (leksikalizirano).

Slavistična revija (https://srl.si) je ponujena pod licenco
Creative Commons, priznanje avtorstva 4.0 international.
URL https://srl.si/sql_pdf/SRL_2002_3_7.pdf | DOST. 29/01/26 11.25

1.3.1.1.5 Pregled obravnave primitivnih in temeljnih glagolov samo še potrjuje, da v ponazarjalnem gradivu o sistematični predstavitvi vezave ne moremo govoriti.

1.3.1.1.5.1 Pri glagolskih primitivih bi bila z vidika normirane rabe koristna jasna ločitev med polnopomensko in zgolj vezno (slovnično) uporabo primitivov. Pri prehodu od polnopomenskosti k zgolj vezni/slovnični vlogi bi bilo z zgledi nujno opozoriti tudi na specifičnost naklonske rabe. Pri *biti* niso posebej izpostavljene neleksikalizirane predložne v čisti slovnični vlogi tipa *biti po/pri/na/v/od* (nasproti izraženim leksikaliziranim predložnim zvezam *biti ob*, *biti proti*, *biti za*). Razen pri *biti* niso upoštevane najnovejše pomenske analize in leksikološke dodelave primitivov. Pri *delati* pomenskohierarhično ni ločena polnopomenska in pomožniška oz. samo slovnična raba glagola. Ne ločuje neleksikaliziranih predložnih zvez, npr. *delati pri slovarju*, od leksikaliziranih predložnih zvez v slovnični vlogi, npr. *delati pri projektu/načrtu*. Poleg tega je oznaka prepovedano preveč radikalno blokira živo rabo predložne zveze *delati na* v pomenu 'zavzemati se za' (nasproti npr. *delati za* v pomenih 'služiti, hoteti doseči/pridobiti'). Pri *imeti* v okviru polnopomenske rabe v zgledih ni opozorjeno na prostorsko rabo, iz katere izhaja svojina in druga sorodstvena razmerja; pri nepolnopomenski rabi je premalo izpostavljena naklonska raba kot vrsta pomožniške rabe, ki lepo odkriva tudi razmerja med *biti* in *imeti*.

1.3.1.1.5.2 Pri nekaj temeljnih glagolih bi moralo biti opozorjeno na posebnosti, ki do neke mere tipizirajo posamezno glagolsko pomensko skupino. Zgledi pri *hoditi*, označeni s poud(arjalno), ne izražajo nič drugega kot oslabljeni pomen glagola *hoditi* z leksikaliziranimi predložnimi morfemi, npr. *hoditi brez srajce* 'biti brez srajce', ali pa kar širokopomensko rabo glagola 'ne nositi / ne oblačiti srajce'; ni pa vključene pomožniške rabe tipa *hoditi bos* v pomenu 'biti bos'. Tudi pri *ležati* ni pojasnila za pomensko oslabljeno rabo, npr. *Leži bolan* in celo *Leži za pljučnico*, kar je tudi z normativnega vidika zaznamovana raba.

Pri *bivati* bi morali biti vezavni predložni morfemi tipa *na* v zvezi *bivati na deželi* krepko izpisani, ker nasproti nevezavnemu *bivati* 'obstajati' uvajajo pomene 'prebivati, stanovati, 'iveti'. Pri *živeti* med leksikaliziranimi predložnimi zvezami manjka *živeti pri*. Manjka tudi splošnopomenska raba v smislu *Njegove umetnine še živijo*. Pri prvotno neprehodnih glagolih *vesti se*, *obnašati se* bi pričakovali krepki izpis vseh najnavadnejših vezavnih prostih predložnih morfemov, ki pa ne spreminjajo prvotnega pomena glagola, ampak ga samo natančneje pomensko usmerijo oz. precizirajo, npr. *vesti se do koga/česa*, *vesti se proti komu/čemu*, *vesti se s kom* ipd., enako pri *igrati*. Neusklajenost in nesorazmerje se kaže z izpostavljeno predložnomorfemsko zvezo *igrati (na) kaj* nasproti neizpostavljenim zvezam *igrati na srečo* / *po notah*, tudi *igrati z odprtimi kartami*; tudi pri *igrati se* ni eksplicitnega ločevanja med nevezavnim *igrati se na dvorišču* in vezavnim *igrati se z avtomobilčki* (oba z neleksikaliziranim predložnim morfemom) in *igrati se s fantom* z leksikaliziranim vezavnim predložnim morfemom. SSKJ /ne/leksikalizacijo pomensko ločuje s pojasniloma – za neleksikalizirani predložni morfem v zvezi s *s/z* in za leksikalizirano predložno rabo ekspr(esivno) v zvezi s *s/z*.

Če povzamem: predpisovanje splošne norme pač ne more enakovredno zaobseči vseh jezikoslovnih pojavov, kot je npr. vezljivost, ki jih sicer lahko natančneje obdelajo specializirani slovarji. Bolj sistematično vključevanje oz. upoštevanje tudi vezljivostnega vidika pa bi zagotovo pripomoglo k izbiri relevantnejših zgledov in tako izboljšalo normativnost na skladenjski ravnini.

Andreja Žele
ZRC SAZU v Ljubljani